

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת שלח תשע"ו

חטא המרגלים, המקושש, ועץ הדעת - משורש אחד

שקיימת אפשרות אחרת לפני האדם. ואולם האמת איננה כך. האמת היא, שעצם המצב שבו ישנה ליצירה כפיו של הקב"ה אפשרות שלא לעשות את רצון בוראו - היא חילול השם נורא; וקידוש השם המושג ע"י עבודה כזו, אינו שקול כנגד חילול השם שיש בה.

מדוע הבחירה היא חילול השם? - נבאר את הענין במשל: נתאר לעצמנו, שפרצה מלחמה בין אנגליה לגרמניה, ושר הצבא האנגלי יעמוד וישקול אם לתמוך באנגליה או לתמוך בגרמניה. מה נאמר על שר צבא כזה? - בוגד גמור! מורד במלכות! שר צבא ששומע שפרצה מלחמה, צריך לגייס מיד את כל הצבא, את חיל האוויר, את חיל הים, ואת כל מה שניתן לגייס למלחמה, ולא לעמוד ולשקול, "האם אני בעד אנגליה או בעד גרמניה". הרהורים כאלו, הם עוון חמור לכל חייל, וכל שכן לשר הצבא⁴.

כך גם בענין הבחירה. ה"הוה אמינא" של אדם לחטוא, המציאות שאדם יושב ושוקל האם לשמור שבת או לא לשמור שבת, האם לאכול כשר או לא לאכול כשר, היא עצמה מרידה חמורה במלכות שמים. לכן, עדיפה עבודה "אוטומטית", בלי בחירה, מאשר עבודה עם בחירה.

שורש חטאו של המקושש

בענין זה טעה המקושש. המקושש הסתפק "על אֵלֶין אֵילָנִין, הִי מִיִּנְיֵהוּ רַב עַל אַחֲרָא" - איזה עץ גדול וחשוב מחברו, עץ החיים או עץ הדעת. עבודה "אוטומטית", או עבודה מתוך בחירה. ומה היתה מסקנתו? - מסקנתו היתה, שעבודה מתוך בחירה עדיפה על עבודה "אוטומטית", "ולא חשש לִיקָרָא דְמָרְיָה" (זוהר ח"ג קנז, א). לא חשש לכבוד קונו, ולחילול השם שיש בעבודה מסוג זה (כפי שבארנו). לכן הלך וקושש עצים ביום השבת. השבת היא יום שכולו גילוי כבוד שמים! בחינה של "עץ החיים". ימות החול הם בחינה של "עץ הדעת טוב ורע". לא ניכר בהם כ"כ שרק הקב"ה הוא שמנהיג את הבריאה. נראה בהם, כאילו גם האדם פועל בבריאה: הוא חורש וזורע ומשקה, והזרעים צומחים כביכול בגלל פעולתו. וא"כ יש כאן הסתר כבוד שמים. ואולם בשבת ניכר שרק הקב"ה פועל בעולם. האדם שובת ממלאכה ואינו פועל כלום, ומראה בזה שרק הקב"ה עשה עושה ויעשה לכל המעשים. המקושש מחליט אפוא,

עבודה מתוך בחירה, או בלי בחירה - מה עדיף?

התורה מספרת בפרשתנו: "וַיִּהְיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקֵּשׁ עֵצִים בַּיּוֹם הַשִּׁבְעִי" (במדבר טו, לב). איזו מלאכה מל"ט המלאכות עשה המקושש? - נחלקו בזה בגמרא. יש מי שאומר שהעביר ד' אמות ברשות הרבים, יש מי שאומר שקצר, ויש מי שאומר שהיה מעמר (שבת צו, ב). אלה הן הדעות המובאות בגמרא. אבל בזוהר אמרו דבר נוסף. בזוהר אמרו, שהעצים אותם קושש המקושש לא היו סתם עצים, אלא עץ החיים ועץ הדעת היו!¹ (ח"ג קנז, א) כיצד שיך לקושש עצים מעץ החיים ומעץ הדעת? הרי עצים אלו נמצאים בגן עדן, שעל פתחו הציב הקב"ה שמירה קפדנית, לבל יוכל אדם להכנס לשם שלא ברצון ה' (עי' בראשית ג, כד וברש"י שם), ואיך הצליח המקושש להגיע לשם? - מבאר הזוהר, שהמקושש לא ממש קושש עצים מעץ החיים ומעץ הדעת, אלא "הִנֵּה דִּיִּיק עַל אֵלֶין אֵילָנִין, הִי מִיִּנְיֵהוּ רַב עַל אַחֲרָא". כלומר: המקושש דקדק לברר בשכלו, איזה משני העצים הללו גדול וחשוב מחברו; האם עץ החיים גדול מעץ הדעת, או להפך. [מקושש - מלשון הִקֵּשׁ וְהִשְׁוֹאָה. כמו היקש שבדרשות חז"ל, שענינו - השוואת שני ענינים זה לזה].

ודאי שענינים עמוקים ונסתרים כלולים בדברי הזוהר הללו, אבל ננסה להבין אותם על דרך הנגלה², עד כמה שהדבר ניתן.

מה ענינם של עץ החיים ועץ הדעת? - עץ החיים הוא קודש לה'. רק רצון ה' קיים בעץ החיים. אין בו "דַּעַת טוֹב וְרָע" (בראשית ב, ט) כמו בעץ הדעת, וממילא הסוף ידוע מראש - האדם יזכה בו לחיי נצח ("עץ החיים"), שהרי אין בו שום מקום לחטא ולמיתה³. לעומת זאת, "עץ הדעת טוב ורע" מאפשר לאדם בחירה בין טוב לרע. האדם יכול לבחור לעשות טוב, ויכול גם לבחור לעשות רע, נגד רצון ה'.

איזה סוג של עבודה ה' מרבה יותר כבוד שמים? עבודה "אוטומטית", ללא אפשרות של בחירה בין טוב לרע (עץ החיים), או עבודה מתוך בחירה (עץ הדעת), כשישנה אפשרות לעשות רע, ובכל זאת האדם בוחר לעשות טוב? לכאורה - האפשרות השניה עדיפה. עשיית רצון ה' מתוך בחירה, יש בה יותר כבוד שמים מאשר בעשיית רצון ה' באופן "אוטומטי", ללא

שעדיפה ההנהגה של ימות חול מההנהגה של שבת: להיות שקוע בעולם העשייה, ובכל זאת להאמין בה'. ע"י זה יתרבה כבוד שמים יותר מאשר במצב בו האדם אינו פועל בעולם כלום, ונותן לקב"ה לבדו לפעול בבריאה ולהנהיגה, שאז אין כל כך נסיון לאדם להכיר בהשגחת ה', כמו במצב שבו גם האדם פועל. מתוך מחשבה זו, הלך המקושש וחלל את השבת, כדי "להרבות כבוד שמים" ע"י עבודה ה' מתוך מצב של הסתר⁵. זוהי, כנראה, כוונת דברי הזוהר על דרך הפשט.

חילול השבת של המקושש התבטא אפוא בכך, שבחינת השבת היתה פחות חשובה בעיניו מאשר הבחינה של חול. חוץ מזה, גם חילול את השבת בפועל, אבל בפנימיות הענין חטאו היה בכך, שסבר שיותר טוב להתנהג בשבת כמו ביום חול - לקושש עצים, ובכל זאת להאמין שה' אחד ושמו אחד. זהו נסיון גדול יותר לאדם, אבל התורה אסרה אותו. התורה ידעה, שאם שבעה ימים בשבוע אדם יעבוד, הוא יגיע לבסוף למחשבה ש"כחי ועוצם ידי" מנהיגים את העולם. לא יכיר בכך שרק ה' מנהיג את העולם. התורה רצתה שיום אחד בשבוע תיחד לידיעה שאינך פועל בעולם כלום, רק הקב"ה פועל בעולם. אם לא תיחד יום אחד בשבוע לענין זה, הסוף יהיה שתבוא לידי כפירה, ח"ו.

צדיקים ובעלי תשובה - מי גבוה יותר?

בענין זה טעה גם אדם הראשון, שהעדיף - בעצת הנחש - להכניס את עצמו למצב של בחירה, ולא לתפקד כמכונה אוטומטית שעושה רק את רצון ה' בלי בחירה (עי' במכתב מאלה"ה ח"ב עמ' 137 ואילך). הנחש טען לאשה, שבלי יצר הרע - שנכנס אל האדם ע"י אכילה מעץ הדעת - עבודת ה' שלהם לא תהיה במדרגה חשובה כל כך. "לא חֲקֵמָה" לקיים מצוות, כשאין לאדם יצר הרע שמנסה לפתותו של אלקיים. לעומת זאת, אם יהיה לאדם יצר הרע ובכל זאת יקיים מצוות, עבודת ה' שלו תהיה במדרגה הרבה יותר גבוהה וחשובה, וממילא גם יקבל עבודה יותר שכל. לכאורה, טענה צודקת. ודאי שמקבלים יותר שכל, מתגברים על יצר הרע. ואולם, מאידך גיסא, יש גם חסרונות בעבודה כזו. חסרון אחד כבר הזכרנו, והוא שעצם המצב שבו ישנה ליציר כפיו של הקב"ה אפשרות שלא לעשות את רצון בוראו - היא חילול השם נורא; וקידוש השם המושג ע"י עבודה כזו, אינו שקול כנגד חילול השם שיש בה.

ואולם, יש כאן גם חסרון נוסף. הגמרא הרי מביאה מחלוקת, מי נמצא במדרגה גבוהה יותר. האם צדיק שלא חטא מימיו נמצא במדרגה גבוהה יותר ממי שחטא ועשה תשובה, או שמא להפך - במקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין (ברכות

לד, ב). כבר הזכרנו כמה פעמים את דברי מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל, ש"בעניי אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת" (מכתב מאלה"ה ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו מחלוקת במובנה הרגיל, אלא בחינות שונות באותו ענין (שם ח"ב עמ' 173). כיצד נפרש אפוא את שתי הדעות הללו, הנראות כסותרות? - נראה להסביר כך: ישנן שתי בחינות, שלפיהן נמדדים גודל המצוה וגודל השכר. בחינה אחת היא - "לפום צערא אגרא"⁶ (אבות פ"ה מ"ב). מי שהצטער והתאמץ יותר בקיום המצוה, מקבל יותר שכר. מבחינה זו, אכן "מעלתן" [של בעלי תשובה] גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשין יצרם יתר מהן" (רמב"ם הלכ' תשובה פ"ו ה"ד). הנסיון של בעל תשובה, לעזוב את ההבלים שהיה שקוע בהם, וללכת ללמוד תורה ולקיים מצוות, גדול יותר מזה של הצדיק שלא חטא מעולם, ולכן "שכרו הרבה" [יותר מן הצדיק], שהרי טַעַם טַעַם החטא, ופירש ממנו וכבש יצרו" (שם). ואולם, יש עוד בחינה למדוד בה את מדרגתו של האדם, והיא - שלמות העבודה. מבחינת שלמות העבודה, הצדיקים נמצאים במדרגה גבוהה יותר מבעלי התשובה. אין פגמים בעבודתם, וכבר מן ההתחלה הכל חלק וישר אצלם, ממילא הם מגיעים למדרגות גבוהות יותר בשלמות העבודה מאשר בעלי תשובה (ועי' ביאור נוסף במכתב מאלה"ה ח"ג עמ' 353).

הדברים כמעט מפורשים ברש"י. הפסוק אומר, "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחָתוֹ אֶת רִבְקָה בַּת לָאִשָּׁה" (בראשית כה, כ). למה מציין כאן הכתוב שרביקה היא בת בתואל ואחות לבן, ושמוצאה מפדן ארם? וכי עד כאן לא ידענו זאת? "אלא להגיד שבחה, שהיתה בת רשע, ואחות רשע, ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם" (רש"י שם). מיד אחר כך אומרת התורה: "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לָהּ לִנְכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עָקְרָה הִוא, וַיַּעֲתֶר לָהּ" (שם, כא). אומר רש"י: "וַיַּעֲתֶר לָהּ - ולא לה (למרות שגם היא התפללה); שאינה דומה תפילת צדיק בן רשע לתפילת צדיק בן צדיק". יצחק הוא צדיק בן צדיק, לכן ה' מקבל את תפילתו יותר מתפילתה של רביקה, שהיא צדקת בת רשע. וקשה: הרי בפסוק הקודם למדנו ההפך, ששבחה של רביקה הוא דוקא בכך שהיתה צדקת בת רשע! אלא שבשלמות התפילה, במדרגות העליונות של תפילה - בזה יצחק מגיע יותר גבוה מרביקה, כי נקודת ההתחלה שלו גבוהה יותר. ואילו מבחינת ה"לפום צערא אגרא" - בזה רביקה גדולה מיצחק, כי באה מבית של רשע.

וכך גם לגבי כלל עבודת האדם. עבודה מתוך בחירה - יש בה קושי וצער, וממילא גם יותר שכל. ואולם, בשלמות העבודה, ובמדרגות שאפשר להגיע אליהם - עדיפה עבודה בלא בחירה. כך מגיעים הרבה

יותר מהר, ובלא עמל רב, למדרגות גבוהות.

חטא המרגלים - כחטאו של המקושש

גם חטא המרגלים שמופיע בתחילת פרשתנו, היה על דרך זו. משה אומר למרגלים, "וְהִתְחַזְקְתֶּם וְלָקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ" (במדבר יג, כ). רצה שיקחו מעץ החיים (זוהר ח"ג קנז, א). "ואינן לא אייתאו אלא ענבים ורמונים ותאנים, דבאילנא אחרא תליין ואחידין" (זוהר שם). המרגלים נטלו דוקא מהענבים והרמונים והתאנים, שהם תלויים ואחוזים באילן האחר - בעץ הדעת טוב ורע⁷. כמובן, אין לנו עסק בנסתרות, אבל הפירוש הפשוט בזה הוא², שהמרגלים רצו לעבוד את ה' במצב של הסתר ובחירה בין טוב לרע. לכן לא רצו להכנס לארץ ישראל, שהיא "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ, תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" (דברים יא, יב). ההשגחה גלויה יותר בארץ ישראל מאשר בחוץ לארץ. בבית המקדש ובירושלים - המקודשים יותר משאר חלקי הארץ - היו מתרחשים ניסים דרך קבע (ע"י אבות פ"ה מ"ה, וימא כא, א-ב). ואולם גם שאר ארץ ישראל מסוגלת יותר לניסים מאשר חו"ל. למשל - ברכה גשמית בכל שנה ששית. "וְעֵשֶׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשִׁלֵּשׁ הַשָּׁנִים" (ויקרא כה, כא).

הרי הרמב"ן מבאר, שההשגחה בארץ ישראל יותר גלויה אפילו על אומות העולם, ואומר שהיו ערים בחוץ לארץ שלא היו יותר טובות מסדום ועמורה, ובכל זאת לא נחרבו כי הן היו בחו"ל, שההשגחה שם אינה גלויה כל כך (ע"י רמב"ן ויקרא יח, כה). סדום ועמורה היו בארץ ישראל, ולכן הקב"ה לא "עבר לסדר היום" על מה שעשו. כלל ישראל ח"ו, אם הם תועים מדרך התורה, אינם יכולים להתקיים בארץ ישראל. בחוץ לארץ הם יכולים להתקיים, אבל בארץ ישראל אין להם קיום בלי לשמור על דרך התורה, כפי שהתורה מזהירה אותנו פעם אחרי פעם. הגלות אינה רק עונש לישראל, היא גם הצלה לישראל, כי בארץ ישראל אי אפשר להתקיים בלי תורה ומצוות, ובחוץ לארץ שההשגחה אינה גלויה כל כך, אפשר להתקיים באופן זמני בלי תורה ומצוות. כמובן שגם שם בסופו של דבר אדם יתן את הדין על כל מה שעשה שלא כשורה, אבל בכל זאת, באופן זמני אפשר להתקיים בחוץ לארץ יותר בקלות בלי תורה ומצוות מאשר בארץ ישראל.

מסיבה זו מחליטים המרגלים, שעדיף לישראל להשאר במדבר, במצב של "הסתר פנים" ביחס להשגחה שבארץ ישראל. כך תהיה עבודת ה' שלהם מובחרת יותר, כביכול, וכפי שנתבאר⁸. אבל זוהי טעות. אותה טעות שטעה בה אדם הראשון, ואותה טעות שטעה בה המקושש. הקב"ה אינו מבקש ממך לעשות "מופתים". הקב"ה מחפש את ההיפך, שתראה

שה' אחד ושמו אחד. ואם כך, הרי שבארץ ישראל יש יותר סיכוי שתראה את השגחת ה' ותאמין שהוא מנהיג את העולם, ואילו בחוץ לארץ אתה קרוב יותר לכפירה, ועלול יותר להימשך אחרי כוחות אחרים ולא אחרי ה'. רש"י הרי מסביר בקיצור (דברים יא, יח) והרמב"ן באריכות (ויקרא יח, כה), שמקום עבודת ה' האמיתית וקיום המצוות האמיתית היא רק בארץ ישראל⁹, ומה שמקיימים אותן גם בחוץ לארץ הוא רק בבחינת "הַצִּיבִי לְךָ צִיָּנִים" (ירמיהו לא, כ), לזכירה בעלמא, כדי שלא נשכח איך מקיימים אותן בארץ¹⁰. וא"כ המרגלים שהעדיפו את ההנהגה הנסתרת של חוץ לארץ על ההנהגה הגלויה של ארץ ישראל, והמקושש שהעדיף את ההנהגה הנסתרת של ימי החול על פני ההנהגה הגלויה של יום השבת, טעו! השאיפה שלנו אינה צריכה להיות להגדיל את הבחירה שלנו כמה שיותר, אלא להפך, להסתיר את הבחירה שלנו, ולהראות כמה שיותר את כבוד ה' בנגלה.

תיקון חטא המקושש - ע"י בנותיו ועל ידי עצמו

לגבי המקושש, יש הרי דעה בגמרא, שהמקושש זה צלפחד (שבת צו, ב). לפי דעה זו, נמצא שבנות צלפחד מתקנות במידה מסויימת את החטא של אביהן. הן מבקשות ממשה, "תִּנֶּה לָנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִינוּ" (במדבר כז, ד). מבקשות נחלה בארץ ישראל. הן מבינות, שלהיות מחוברים ושייכים אל הקודש, לקדושת ארץ ישראל, זהו ענין גדול; לא כמו אביהן, שהעדיף את החול על פני הקודש, ולכן העדיף את ימי החול על פני יום השבת.

הגמרא מביאה מעשה בחסיד אחד שראה שיש פירצה בגדר של השדה שלו, וחשב לגדור אותה, ונזכר שהיום שבת, וקנס את עצמו על מחשבת האיסור שעלתה בלבו (אע"פ שהיה בשוגג), והחליט להמנע ולא לגדור פירצה זו לעולם. ונעשה לו נס, וצמח שם במקום הפירצה עץ צלף, ונמצא שהפירצה נסתמה מאליה, ובנוסף לכך גם היתה לו פרנסה מפירות הצלף לו ולאנשי ביתו כל ימיו (שבת קנ, ב; ירושלמי שבת פט"ו ה"ג). ואומר האר"י ז"ל, שאותו חסיד היה גלגול של צלפחד, וזה נרמז במה שצמח לו בשדהו "צלף חד" (צלף אחד ומיוחד); ומעשה החסידות שעשה בענין שמירת השבת, שקנס עצמו לפנים משורת הדין על מחשבת חילול השבת שלא יצאה כלל אל הפועל, זה היה תיקון למה שחילל את השבת במדבר¹¹ (ליקוטי הש"ס לאר"י ז"ל שבת קנ, ב ד"ה מעשה).

הענין של בנות צלפחד הוא לחפש כמה שיותר קדושה, כמו שדיברנו בשבוע שעבר על האנשים הטמאים שמחפשים כמה שיותר קדושה, "למה נגרע", מבקשים פסח שני, וכן בנות צלפחד מחפשות כמה

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

שיותר קדושה, רוצוצת חלק בא"י, לא כמה שיותר חולין. זהו התיקון לחטא עץ הדעת, התיקון שאנו מחכים לו, להגיע ליום שכולו שבת ומנוחה לחי עולמים.

1. אולי משום כך מקדימה התורה ואומרת: "וַיִּהְיֶה יוֹם בְּגִי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקִּשְׁשׁ עֲצִים בַּיּוֹם הַשֶּׁבֶת". למה חשוב לדעת, היכן היו בני ישראל באותה שעה? וחוק מזה, הרי ברור מאליו שהיו במדבר! שכן מיציאת מצרים ועד שנכנסו לארץ ישראל במדבר! ולמה צריך לציין זאת כאן במיוחד? ואולם, על פי דברי הזוהר הקדוש ניתן להסביר, שכונת הפסוק היא להדגיש שבני ישראל היו אז במדבר - ולא בגן עדן - ובכל זאת נמצא שם איש מקושש בעץ החיים ובעץ הדעת!... (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת שלח תש"ס) [ואולם חז"ל במדרש הסבירו הקדמה זו באופן אחר (עי' רש"י במדבר טו לב, ושפתי חכמים שם). ועי' גם רמב"ן ורבינו בחיי שביארו באופנים אחרים].
2. כמובא בספר "אגרא דפרקא" (לרבי צבי אלימלך מדינוב, בעל ה"בני יששכר"), שבכל אחד מחלקי הפרד"ס, יש גם כן פרד"ס, וממילא גם בסוד - יש פשט" (שם סי' צ"א).
3. "כי עץ החיים היה בפרי סגולה להכניס בלב הידיעה הנכונה והדבקות והאהבה אליו ית', והידיעה בדרכיו הקדושים, והיה שולל מן הנפש התאוות הגופניות... ואם היה אדם הראשון אוכל מעט החיים ולא מעץ הדעת, היה מתדבק והולך בקדושת קונו, ומתענג על הוד קדושתו לנצח נצחים באין מפריד" (דעת תבונות מהר"ם הרב פרידלנדר סי' קכ"ו ד"ה ואמנם).
4. זה, אולי, הפשט בדברי הנביא, שאומר על יואב: "וַיִּשְׁמָעָה" (על כך ששלמה הרג את אדני'ה בן חגית) בָּאָה עַד יוֹאֵב, פִּי יוֹאֵב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנֶיהָ, וְאַחֲרֵי אֲבִשְׁלוֹם לֹא נָטָה, וַיִּנָּס יוֹאֵב אֶל אֶהֱלֵה" (מלכ"א ב, כח). וקשה: בשלמה מה שיואב נטה אחרי אדני'ה - זוהי באמת נקודת חובה ליואב, ומהווה סיבה טובה בשבילו לברוח אל אהל ה'. שלמה הרי עשה משפט באדוני'הו והרגו, וא"כ אולי יעשה משפט גם בתומכיו של אדני'הו. אבל מה ש"אחרי אבשלום לא נטה" - זו הרי איננה נקודת חובה ליואב, אלא נקודת זכות, ואם כן מדוע נזכר גם דבר זה כסיבה לבריתו של יואב אל אהל ה'? - היה אפשר לפרש, שכונת הפסוק היא, שיואב "יותר מדי" לא נטה אחרי אבשלום. כשאבשלום מרד באביו, הרג אותו יואב בניגוד לפקודה מפורשת של דוד שלא להרגו (שמו"ב יח, ט-טו), ולכן חושש עתה יואב שגם הריגת אבשלום תחשב לו כמרידה בדוד, כמו הנטיה אחר אדוני'הו. אבל חז"ל לא פירשו כך. חז"ל פירשו: "ואחרי אבשלום לא נטה" - שביקש לנטות ולא נטה" (סנה' מט, א). אמנם בסופו של דבר נמנע יואב מלתמוך באבשלום, אבל "הוא אמינא" לעשות כן - היתה לו. ולכן, גם זוהי סיבה לבריתו לאהל ה', כי עכשיו כששלמה עושה לו משפט, אולי יעשה לו משפט גם על אותה "הוא אמינא". עבור שר צבא, גם "הוא אמינא" כזו היא מרידה חמורה (על פי דברי הרב שליט"א בשיחה, והורד כאן אל ההערות, כדי לשמור על רציפות הדברים למעלה).
5. גם התוספות הביאו מהמדרש, שהמקושש לשם שמים נתכוין, אך באופן אחר ממה שהובא בוזהר (עי' תוס' ב"ב קיט, ב ד"ה אפילו קטנה).
6. וכן אמרו, "טובה פעם אחת בצער יותר ממאה פעמים שלא בצער" (אבות דרבי נתן ג, ו). ואמר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל בשם אביו, שגם על צער קטן נאמר הכלל הזה. וממילא, אם יתוסף על הצער המועט הזה עוד מעט צער, יוכפל השכר שוב פי מאה (ובסך הכל - פי רבבה), ואם יתוסף עליו עוד מעט צער, יוכפל השכר שוב פי מאה (ובסך הכל - פי מליון), כי חשבון זה נאמר על כל דרגה ודרגה של צער. נמצא, ששכר המצוה כשמתגבר בה הרבה, גדול אלפי אלפים ורפי רבבות פעמים משכר אותה מצוה כשהיא נעשית בלי יגיעה ("מכתב מאליהו" ח"ג עמ' 14-15). כל תוספת צער מכפילה את השכר פי מאה.
7. ענבים - "הוא אילנא דחטא ביה אדם הראשון, כמה דתנינן ענבים היו" (זוהר ח"ג קנח, ב). רמונים - לשון רע מינים (לשון מינות); תאנים - לשון תואנה (ב"ר יט, י), ולשון "אָנָה לִידוֹ" (שמות כא, יג), "לֹא תִאָּנֶה אֶלֶיךָ רַעְיָה" (תהלים צא, י), שהוא לשון מקרה (רש"י שם), שענינו הסתר ההשגחה, שלזה חתרו המרגלים להגיע.
8. ובמהר"ל מבואר להפך, שהמרגלים רצו להשאיר במדבר דוקא מפני ששם היתה ההנהגה ניסית, ואילו בא"י ההנהגה טבעית (מהר"ל בחידושי אגדות סוטה לר, ב). ולפי זה צריך לומר, דמה שמבואר בוזהר ד"אין לא אייתאו אלא ענבים ורמונים ותאנים, דבאילנא אחרא תליין ואחידין", כונתם היתה לרמוז בזה, שמחמת ההנהגה הטבעית שבא"י אדם עלול להמשך שם אל הצד הרע, משא"כ בהנהגה הניסית שבמדבר אין כ"כ חשש לזה.
9. וכן כתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קל"ד), וכן משמע בספר החינוך, שכתב על א"י: "כי שם עיקר הכפרה, ושם הקרבנות, ועיקר הכל בה" (חינוך מצוה שס"ד). ובדברי הרמב"ן בפרשת ואתחנן מצינו נקודת חידוש נוספת בענין זה. דהנה משה אומר שם לישראל, "רָאָה לַמִּדְּתֵי אֲתָכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים פְּאֻשֵׁר צִוִּי ה' אֱלֹהֵי, לַעֲשׂוֹת כֵּן כְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ד, ה). ונתקשה שם הרמב"ן, למה נאמר "לַעֲשׂוֹת כֵּן כְּקֶרֶב הָאָרֶץ", והרי הרבה מצוות יש שחיובן גם בחו"ל! ופירש הרמב"ן (בפירושו שני), שמשא אמר כן, כיון "שעיקר המצוות כולן - בארץ". [ומציין למה שכתב באריכות בענין זה בויקרא יח, כה]. והנה, בפסוק הרי נזכרו "חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים". ומבואר אפוא, שלא רק חוקים, שהם גזירת מלך, (כגון איסור אכילת חזיר ואיסור לבישת שעטנז), עיקר חיוכם בארץ, אלא אפילו משפטים, שהם מצוות שהשכל מחייב אותן, כגון גזל ושפיכות דמים (עי' יומא סז, ב ורש"י שם ד"ה משפטי), גם הם עיקר חיוכם בא"י.
10. כמובן, אין הכוונה שאין חיוב מן התורה לקיים מצוות בחו"ל. אלא הכוונה היא, שביחס לארץ ישראל, עבודת ה' בחו"ל היא רק בבחינת "הַצִּיָּבִי לִף צִיָּיִם". [והנה, יש מצוות שחיובן לא התחיל במתן תורה, אלא רק משנכנסו ישראל לארץ, אע"פ שהן מצוות שאינן תלויות בארץ (עי' רמב"ן דברים א, א). ויתכן שהסיבה לכך היא, מפני שעיקר קיום התורה הוא רק בא"י, ולכן כל עוד לא נכנסו ישראל לארץ, לא חלה עליהם חובת מצוות אלו כלל].
11. ובבן יהוידע (שבת קנ, ב) הוסיף, שהמקושש הרי חטא במחשבתו במה שחשב על השבת מחשבה שאינה לכבוד השבת (כפי שנתבאר כאן למעלה באריכות, שחשב במחשבתו שימי החול עדיפים על השבת), ומזה בא לקשיש עציים, ונרגם באבנים (במדבר טו, לה-לו). וכשתיקן חטאו וכיבד את השבת במחשבתו אשר חשב שלא לגדור את גדר האבנים של שדה - צמח לו בשכר זה עץ מיוחד.